

Pretrvávajúca moderna

Michal Tyrol

Architektúra zapisuje dobovú situáciu. Zapisuje konkrétnu, špecifickú a jedinečnú atmosféru, nejakú zakódovanú informáciu, ktorá sa dá spätne čítať. V architektúre antiky, gotiky, moderny a všetkých ostatných smerov jasne čítame dobové pomery. Dobové krvopotné výdobytky, ideály, ráz spoločnosti, jej nedostatky a negatíva. Aj majstrovské diela architektov moderny hovoria o politickej a sociálnej revolúcii, o novoobjavených materiáloch. Sú manifestom pokrokových myšlienok vo svetovom meradle alebo majú význam pre históriu určitého miesta, domáce spoločenstvo alebo ráz životného prostredia. Každý architektonický štýl teda kóduje jedinečnú informáciu pre dnešnú informačnú spoločnosť. Aké informácie čítame z diel modernej architektúry a aká je súčasná architektúra? Už názov napovedá, že nájeme určitú podobnosť.

Moderna je podľa encyklopédie svetovej architektúry: „všeobecný a mnohovýznamový termín vyjadrujúci dobovú novosť a aktuálnosť, ktorá je v protiklade s niečím starým, doterajším“ (Dudák, 2002).

Keď z definície vypustíme „v protiklade s niečím starým, doterajším“, to, že moderna na prvý pohľad pôsobí protikladne k predošlým štýlom, nemusí znamenať, že históriu úplne ignoruje. História sa nedá odignorovať. Otázka komunikácie s históriou je dôležitá súčasť charakteristiky štýlu. Poznanie histórie, ustavičné bádanie, hľadanie inšpirácií a nového tvorivého stimulu núti architektúru napredovať. „Svet sa nezačína mnou“ (Kusý, 2012), ako to povedal v relácii A3um Ing. arch. Martin Kusý. Musíme prevziať výdobytky minulosti, nadviazať na ne a vyvarovať sa jej chýb. Ak odignorujeme históriu, história odignoruje nás. Bruno Zevi vo svojej kritike postmodernizmu deklaruje záujem architektov moderny o históriu, aj keď sa prvoplánovo neodráža v ich tvorbe. „Stačí pomyslieť na Le Corbusiera a jeho horlivé púte do Orientu a do Grécka a neskoršie na jeho znovudobytie stredovekej bezprostrednosti voči hmote a svetlu riešenej barokovým spôsobom. Stačí pomyslieť na Wrighta, na jeho vášnivé štúdie japonského domu a mayského a aztéckeho sveta. Od H. Guimarda po A. Aalta sa všetci moderní architekti každý deň zhovárali s minulosťou, ale nie na to, aby ju kopírovali, ani na to, aby zhromažďovali bezcenné citáty.“ (Kritika postmodernizmu, 1984) Tvaroslovie moderny čerpať z abstraktných, nie z historických prameňov. Novosť je to, čo chcela moderna a chceme aj my dnes dosiahnuť. To máme spoločné. Preto môže byť zaujímavé zamyslieť sa nad tým, ako moderna vznikla, z akých predpokladov vychádzala, či nájeme podobnosť so súčasnosťou. „Niektorí historici vidia vývoj Modernej architektúry ako sociálnu záležitosť, úzko spätú s modernosťou a osvietenstvom. Podľa nich

je teda moderný štýl výsledok politickej a sociálnej revolúcie.“ (Crouch, 2000) Ďalší názor vychádza z toho, že sa vyvinula z dostupnosti materiálov ako oceľ, betón a sklo a vynálezom nových stavebných techník počas priemyselnej revolúcie. Tu môžeme vidieť paralelu s ustavičným objavovaním nových materiálov v súčasnosti a stále aktuálnosť materiálov moderny. Necítiť tu popieranie histórie. Tu jasne vidieť snahu odzrkadliť dobu, byť aktuálny, moderný. Záujem o históriu, ktorý sa neodráža na architektúre prvoplánovo je podobný súčasnosti. Adolf Loos vo svojich názoroch napísal: „Cesta kultúry je cesta od ornamentu k bezornamentovosti.“ (Loos, 2001)

Čo je pozitívne, musíme zachovať. Čisté línie, čisté krivky, základné geometrické tvary, zjednodušená zložitnosť, čistota a elegancia celého výrazu je najväčším dedičstvom modernej architektúry pre súčasnú architektúru. Absencia stien a priečok nahradená nosnými stĺpmi, ako jeden z kľúčových princípov moderny. Nepriznávala sa zadná fasáda. Všetky priečelia boli rovnocenné, strecha sa stala piatou fasádou. Toto všetko umožňoval soliterný spôsob zástavby. Budovy sa stavali bez sedlových striech, odpúťavali sa od zeme – stavali sa na stĺpoch. Popierali sa typologické rozdiely stavieb a tradičná formová symbolika. Okná sa z konvenčného prevýšeného tvaru preformovali podľa jednej z piatich Corbusierových zásad do horizontálnych pásov alebo sa menili na zasklené steny. Architekti do nich s obľubou skrývali aj dverné otvory ako ukazovatele ľudskej mierky, teda sú aj tvarovo najkonvenčnejšie. Alebo ich zaradili do rytmizovaných rastrov priečelí. Steny sa zbavili ríms a tvorili čisté rozsiahle plochy. Zasklenie bolo členené čo najmenej, masívne steny sa nahradili subtílnymi stĺpmi. Princípy moderny sa najmä vďaka jej pokračovateľom medzi architektonickými slohmi očistili a zanechali nám predovšetkým jednoduchosť vo vyjadrovacích prostriedkoch.

Veľký dôraz na univerzálnosť je stále aktuálny. Už v dávnych dobách antiky sa architekti skúmaním a sledovaním snažili dosiahnuť ideálne univerzálne proporcie. Univerzálnosť je v súčasnosti často proklamovaná. Architekt nie je ten, ktorý kreslí, ako si mnohí môžu myslieť. Architekt je ten, ktorý myslí. V architektúre sa prelína viacero odborov, architektúra pôsobí na všetky zmysly človeka. Pre súčasnosť je charakteristické miešanie funkcií. Výrazné sociálne rozdiely viedli architektov moderny k vytvoreniu „sociálneho štandardu“. V ňom sa spriemerovali všetky vlastnosti a potreby človeka. Rovnosť v oblasti základných životných podmienok bola veľkým víťazstvom modernej architektúry.

V súčasnej architektúre sa deje niečo zvláštne. Je to akási architektúra extravagantných solitérov.

Architektúra sa snaží sama seba prekročiť, ale zabúda na to, že sa stavby navzájom rušia. Nedostatkom modernej architektúry bola, naopak, jednotvárnosť a strohosť. Moderna hľadala vo svojich neskorých fázach spôsob ako oživiť architektonický výraz. Vyskúšala využiť iné formové prostriedky – subtílne, brutálne, strohé expresívne... Vytrvala však na svojich strohých základoch. Postmoderna sa takisto snažila odstrániť tento nedostatok stereotypu. Niekedy až gýčovým a prehnaným spôsobom. Súčasná architektúra by mala urobiť kompromis medzi stereotypom moderny a prehnanou snahou kombinovať v postmodernej architektúre. Už v urbanizme riešiť mieru extravagancie a podobnosti. Jednotvárnosť a strohosť moderny, pochopiteľne, zanikli.

Nezanedbateľné dedičstvo modernej architektúry musíme adaptovať na potreby súčasnosti. Architektúra sa musí adaptovať, lebo ona je nositeľom a zapisovateľom doby. Tradičné postupy tvorby už dnešnú dobu nedokážu vyjadriť. Disponujeme obrovským množstvom informácií. Informácie sú rýchlo a ľahko dostupné. Nemali by sme práve tento fenomén doby využiť? Súčasná architektúra sa môže stať architektúrou generovania. Snahou nielen modernej architektúry bola, je a bude jasná, jednoznačná a čistá funkčnosť budovy. Aj keď „forma sleduje funkciu“ nebolo základné pravidlo všetkých smerov. Možno môžeme nadviazať na túto premisu, mierne ju zmeniť a pri forme najväčšiu váhu venovať kvalite vnútorného prostredia. Nikdy predtým architekt nemal možnosť získať toľko informácií o ideálnej intenzite osvetlenia, o ideálnej vlhkosti, o ideálnej teplote či ideálnej akustickej pohode. O vplyvoch na životné prostredie počas výroby materiálov, počas realizácie stavby, počas užívania stavby a jej demolácie. Tak vytvoríme ideálne vnútorné prostredie a obalíme ho do exteriérového plášťa. Nadradovanie formy utíchlo, nepretrvalo.

Nezabudnime ani na modernistické prúdy, ktoré na modernu nadviazali a svedčia o nespornom prínose modernej architektúry v dejinnom kontexte. Boli to: dekonštruktivizmus, high-tech, ale najmä postmoderna. Moderna sa vďaka postmoderne očistila, hoci nedala riešenia na všetky problémy moderny. Súčasnému prevládajúcemu architektonickému štýlu dala rôznorodosť, zbavila ho formalizmu a purizmu v tvarovej koncepcii. Poukázala na hodnotu lokálnosti, nadčasovosti a jedinečnosti. Strohosť, univerzálnosť a jednotnosť zmenila na jednoduchosť vo vyjadrovaných prostriedkoch.

Moderná architektúra pretrvala. Pretrvali pozitíva. Snaha o novosť a aktuálnosť, na základe historických poznatkov, jednoduchosť v čistých formách bez ornamentu a univerzálnosť sú výtobytkami, vďaka

ktorým moderna stále trvá. Naopak, strohosť a prvoradá nasledovanie formy nepretrvali. Dnes môžeme len hádať, či architektúra opustí, alebo zotrvá na výtobytkoch moderny, alebo sa pohne úplne iným smerom, aká bude základná charakteristika súčasnej architektúry vykryštalizovaná odstupom času. Isté je, že architektúra odráža dobu a tá sa veľmi rýchlo mení.

Esej bola napísaná na Fakulte architektúry STU v akademickom roku 2012/2013 v rámci predmetu Trendy modernej architektúry a urbanizmu.